

Brasilia

Pierre Liljefeldt, praktikant

Therese Sandell, praktikant

Det brasilianska utbildningsväsendet

Generellt sett har brasiliansk utbildning förändrats till det bättre de senaste 20 åren. Analfabetismen har sjunkit, antal skolår har ökat, andel av BNP spenderat på utbildning har ökat, m.m. Trots det finns det mycket kvar att göra. Inom fattiga grupper och etniska minoriteter är utbildningsnivån ofta mycket låg. Regionalt finns stora ojämlikheter, både kvalitativt och kvantitativt. De senaste tio åren har inriktats på decentralisering av utbildningssystemet genom ökad autonomi för skolor (både inom grund- och högre utbildning) samt att öka statusen för läraryrket. Den brasilianska ministern för långsiktig planering, Roberto Mangabeira Unger har identifierat ett antal potentiella områden för samarbete med Sverige. Dessa är förskoleutbildning, skolhälsovård, yrkesförberedande utbildning samt utbyte med andra länder. Därför har dessa avsnitt givits större plats i denna rapport.

Basfakta om utbildning i Brasilien

Utbildningssystemet i Brasilien har två nivåer: *Ensino Básico* som omfattar förskola (educação infantil), grundskola (ensino fundamental) och gymnasieskola (ensino médio) respektive *Ensino Superior* som avser högskola (faculdades) och universitet (universidades).

Offentliga utgifter som går till utbildning låg på 5,1 % av BNP år 2006¹, att jämföra med några andra länder:

Colombia	4,7 %	Mexiko	5,5 %
USA	5,7 %	Sverige	7,0 %

¹ Unesco Institute for Statistics (UIS)

Förskoleutbildning

Traditionellt sett har förskoleutbildningen i Brasilien betraktats som en separat aktivitet utanför grundutbildningen. De två typer av institutioner som finns är; daghem eller liknande (*creches*) för barn mellan 0 och 3 år och förskola (*pré-escolar*) för barn mellan 4 och 6 år. 2/3 av alla barn mellan 4 och 6 år går i förskola.

Den nationella utbildningsplanen fastställer mål för förskoleutbildningen och lägger tonvikt på policies för utbildning och social integration. De mål man vill uppnå är att öka andelen barn inom förskoleutbildningen, skapa samarbete mellan utbildningssektorn och hälsovården, utveckla ett program för att hjälpa familjer med barn upp till 3 år, både socialt och finansiellt, samt att utföra studier inom området för att kunna förbättra effektiviteten. Planen innehåller även riktlinjer för hur institutionerna inom förskoleutbildning ska definiera sin pedagogiska utformning.

Under 2001 fastställdes att förskoleutbildningen ska räknas in i den nationella utbildningsplanen. Förskoleutbildningen definieras som det ”första steget i basutbildningen” men är inte obligatorisk. Ansvaret ligger på kommunal och lokal nivå och kommunerna ska erbjuda gratis förskoleutbildning inom skolsystemet samt reglera privata *creches* och förskoleinstitutioner. Målet med planen är att förskoleutbildningen ska öka med 50% för barn mellan 0 och 3 år samt öka med 80% för barn mellan 4 och 6 år innan 2010 jämfört med 2001. Resultatet för barn mellan 0 och 3 år för 2007 visar på en ökning på 17,1%, vilket kan ses som lite svagt med anledning av målet på 50% för 2010. För barn mellan 4 och 6 år visar resultatet för 2005 på 62,9%.

I rapporten ”*Educação da Primeira Infância*” som nyligen publicerades av universitetet Fundação Getulio Vargas, påpekas att man måste utvärdera kvaliteten på förskoleutbildningen, speciellt i de fattigare delarna av landet. Att utbildas i tidig ålder skapar speciella möjligheter och ses som ett effektivt sätt att få bukt med fattigdomen på ett hållbart sätt. Ett förslag som ges är att det nationella bidragssystemet *Bolsa Familia* ska expanderas och även innefatta de lägre nivåerna av utbildning. *Bolsa Familia* ger i dagens läge ekonomiskt bidrag till fattiga familjer, med krav på vissa motprestationer som t.ex. 85 % skolnärvaro för barn mellan 6-17. Programmet omfattar idag drygt 11 miljoner familjer, 25 % av Brasiliens befolkning.

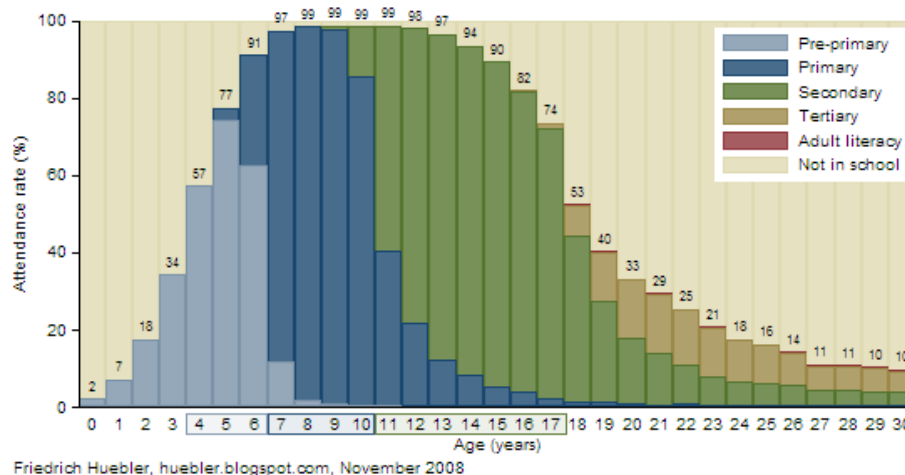
Via “*Fundo Nacional de Desenvolvimento da Educação*” driver utbildningsministeriet (MEC) ett nationellt program för omorganisering och utrustning av allmänna förskolor (Proinfância). Programmet introducerades under 2007. Den federala regeringen investerar 800 miljoner BRL fram till 2011 för att förbättra förskoleresurser i städerna genom att bygga förskolor och tillhandahålla med utrustning. Målet är att finansiera 400 projekt per år och prioritera barn upp till 6 år. Mellan 2007 och 2008 bidrog programmet till att bygga över tusen skolor. Under 2009 och 2010 planerar man att finansiera mer än 500 enheter.

Grund- och gymnasieskola

Grundskolan är obligatorisk i Brasilien. Sedan februari 2006 är allmän skolgång lagstadgad till nio år. Standard är att gå mellan sex och fjorton års ålder. Alla barn är berättigade till fri skolgång och regeringen har det övergripande ansvaret för att detta infrias, även för dem som av någon anledning inte kunnat gå i grundskola när de var unga. Den privata sektorn kan vara involverad på alla utbildningsnivåer, dock först efter godkännande och utvärdering av regeringen.

Alla grundskolor i Brasilien är likadant uppbyggda och ska följa de mål som utbildningsministeriet (*Ministério da Educação, MEC*) har fastställt. Möjligheterna att nå upp till dessa mål skiftar dock enormt, då skolornas budget fastställs på delstatsnivå. Det gör att en skolas budget varierar beroende på om den ligger t.ex. i São Paulo eller i det resursfattigare nordöstra Brasilien.

Majoriteten, 90 %, av alla barn går i offentliga grundskolor, samma siffra gäller för gymnasieskolor. De privata skolorna ökar ändå i antal, i dagsläget går ungefär 3,3 miljoner barn i privata skolor grundskolor. Endast 30 % av de elever som går ut grundskolan fortsätter till gymnasiet. Så många som 12,3 miljoner barn mellan 14 och 17 år går inte i skolan överhuvudtaget. Detta beror till stor del på att många barn i de offentliga skolorna inte kan genomföra sin skolgång på grund av fattigdom, familjeproblem, brist på skolmaterial, avstånd till skolan, brist på uppmuntran och engagemang från lärare eller ett allmänt ointresse för skolan från elevernas egen och familjernas sida. Flickor har lägre grad av bortfall än pojkar. Särskilda problem finns i de rurala norra och nordöstra delarna av landet.

Enligt *Unesco Institute for Statistics* (UIS) är analfabetismen cirka nio procent. Bland ungdomar i åldern 15-24 kan 99 % läsa. För svarta (hela pop.) är dock över 30 % analfabeter. Sannolikt är det en mycket större andel – ca sex av tio s.k. funktionella analfabeter, d.v.s. de kan bara läsa och förstå rubriker och korta texter på enkelt språk. Regeringen Lula, med Fernando Haddad som utbildningsminister har tagit flera initiativ för att öka läskunnigheten, bl.a. *Brasil Alfabetizado* (läskunniga Brasilien), med en budget på 176 miljoner BRL och som mål att nå alla 16 miljoner analfabeter. Ett annat har varit att kraftigt expandera bidragssystemet *Bolsa Familia*.

Ett särskilt problem är de korta skoldagarna och bristen på fritidsaktiviteter. Brasilianska skoldagar är vanligen uppdelade i två skift om fyra timmar, d.v.s. hälften av skolans elever går i skolan på förmiddagen och andra hälften på eftermiddagen. På frivillig basis bedrivs fritidsaktiviteter för skolelever. Barn till medel- och höginkomsttagare har ofta möjlighet att delta i fritidsaktiviteter som bekostas privat. *"Mais educação"* är ett program som sedan april 2008 verkar för att barnen ska få vara mer tid i skolan och att utöka utbudet av de ämnen som erbjuds, t.ex. grundläggande samhällsvetenskap, sport och kultur. Programmet är initierat av UNESCO och verkar för att få bort barnen från gatan och ge dem en meningsfull sysselsättning. Programmen vänder sig i första hand till problemområden i storstadsregioner. Utöver programmet har utbildningsminister Haddad uttryckt att han vill förstärka NGOs redan viktiga roll i fritidsverksamheten.

Redan under de fyra första åren är kvaliteten i offentlig grundskola långt under nivån i privatskolorna. Under skolgången blir skillnaderna mellan de olika skolorna större och större och när eleverna nått högre stadier är skillnaderna mellan de olika skolformerna markanta. I budgeten för de offentliga skolorna finns skolmaterial inräknat, men alltför ofta räcker det inte till alla. Kopiering av böcker och annat material är vanligt. En nytillkommen

lag förbjuder dock detta. Man måste själv bekosta den obligatoriska skoluniformen, utan den får man inte vara med på lektionerna.

Många föräldrar i medelklassen undviker att sända sina barn till de offentliga skolorna på grund av deras låga standard och risken för våld och drogmissbruk. De offentliga skolorna brister inte sällan i utbildning vad gäller för framtiden viktiga ämnen som engelska och datorkunskap, vilket är ytterligare en anledning till att barn till mer bemedlade går i privata skolor.

För närvarande fattas det ett stort antal lärare, i första hand på gymnasienivå och särskilt fysiklärare. Att öka statusen för lärare ses som centralt för att locka fler till läraryrket.

Yrkesförberedande vuxenutbildning

Arbetsministeriet arbetar tillsammans med utbildningsministeriet med att utveckla policy för yrkesutbildning. Sekretariatet för yrkes- och teknisk utbildning (Secretaria de Educação Profissional e Tecnológica, SEMTEC) koordinerar och övervakar yrkesutbildningen. Det finns enligt sekretariatet flera instanser som finansierar, samordnar och bedriver yrkesutbildning. Systemet har kommit att bli något svåröversiktligt pga. de många aktörerna. Vanligtvis är alla kurser kostnadsfria för studenten.

SEMTEC administrerar det federala nätverket för yrkes- och teknisk utbildning (Rede Federal de Educação Profissional e Tecnológica), vilket består av skolor på gymnasie- och högskolenivå och har kurser inom allt från industrisäkerhet till kulturell produktion. Finansieringen av kurserna kommer från den federala budgeten. Sedan 2005 är nätverket i kraftig expansion. Initialt var 140 institutioner samarbetspartners och fram till 2010 skall ytterligare 214 skolor finnas tillgängliga för yrkesutbildning. Inom samma reformpaket har Haddad introducerat E-tec Brasil, som är distansutbildning för yrkesförberedande utbildning på gymnasienivå. 150 miljoner BRL har budgeterats till E-tec 2009. 2008 fanns 50 000 utbildningsplatser tillgängliga.

Sistema S är ett privat initiativ som består av fyra enheter (SENAI, SESI, SENAC och SESC) vilka verkar inom olika sektorer av ekonomin. Dessa enheter finansierar utbildningar inom *sina* områden, t.ex. är SENAI enheten för industrisektorn och finansierar därmed i utbildningar i t.ex. svetsning. Alla kurser inom *Sistema S* har stark koppling till näringslivet genom praktik. Kurser finns för studenter med grundskoleutbildning, gymnasieutbildning samt eftergymnasial utbildning.

Brasil Profissionalizado och PROEJA (Programa de Educação de Jovens e Adultos) är två program som har som mål att förändra gymnasieutbildningen till att integrera bred utbildning (kultur, teknik, samhälle) med yrkesförberedande sådan i gymnasieskolan. Mellan 2008 och 2011 förväntas ca. 3500 skolor i över 1700 kommuner delta i programmet Brasil Profissionalizado. PROEJA erbjuder sedan 2006 yrkesförberedande utbildning på gymnasienivå till personer över 18 år som inte har en avklarad gymnasieutbildning eller grundskoleutbildning.

Förutom ovan nämnda institutioner/program finns det yrkesutbildning som administreras av bl.a. NGOs, kyrkor och fackföreningar.

Högre utbildning

Sedan 1990 har antalet studieplatser på grundutbildningen vid högre utbildningsinstanser femdubblats till 2,5 miljoner. Ca. det dubbla, 5 miljoner skrev 2005 *vestibular* vid olika universitet(intagningsprov). Högskoleutbildningen genomgick, som synbart, en kraftig expansion under 90-talet. De privata universiteten växte snabbast och utgör idag mer än 80 % av studieplatserna.

De statliga och avgiftsfria universiteten är dock de mest eftertraktade och ofta av relativt hög kvalitet. Den genomsnittliga kostnaden för en högskolestudent är 11 500 BRL (motsvarar ungefär 44 000 SEK).² Det är vanligt att elever från välbärgade familjer först går i en privat grundskola/gymnasium för att sedan övergå till ett statligt avgiftsfritt universitet, vilket missgynnar mindre bemedlade elever.

Den allmänna uppfattningen är att universiteten i delstaten São Paulo är landets bästa. Framför allt utmärker sig de större statliga universiteten USP (*Universidade de São Paulo*) och Unicamp. USP är idag Brasiliens största (ca. 75 000 inskrivna studenter) och Latinamerikas andra största forskningscentrum efter UNAM i Mexiko. I en internationell jämförelse³ placerar sig Brasilien på sjuttonde plats, räknat i antalet producerade vetenskapliga artiklar.

Sedan 2005 finns ett statligt program som heter *ProUni* där studenter kan ansöka om ett studiestipendium, som administreras av regeringen. 2008

² Den genomsnittliga kostnaden för en svensk student är 74 300kr/år (2007)

³ Institute for Scientific Information (ISI)

beviljades 225 000 studenter bidrag. Skulle man inte få tillgång till studiebidraget pga. för hög familjeinkomst finns möjlighet att söka studielånet FIES som 2005 gick ut till 67 000 studenter. Dessa två täcker månadsavgiften för de privata skolorna. Därutöver får man ingen ytterligare hjälp med andra omkostnader.

För att komma tillrätta med att högre utbildning i Brasilien är starkt kopplat till klass och därmed hudfärg har ett program startats, UniAfro, för att införa ett kvotsystem på alla statliga universitet. Hälften av alla studieplatser ska gå till elever från offentliga skolor, av dessa måste 50% komma från urfolk eller vara afrobrasilianare. Många universitet har gått före lagstiftningen och redan implementerat systemet, vilket har relaterat i många långdragna rättsprocesser pga. svag laglig grund för diskrimineringen när en elev med sämre resultat ”går före i kön”.

Det vanligaste sättet att antas till en universitetskurs har fram till idag varit att göra en tentamen som heter *Vestibular*. Provet har utsatt mycket kritik för att premiera memorisering och inte reflektion och logiskt tänkande. Detta har påverkat gymnasieutbildningens utformning. Dels innehållsmässigt, dels genom att en hel industri av skolor kallade *cursinhos* har vuxit fram, där studenten förbereds för att göra vestibular inom ett visst område på en viss skola. Detta efter att eleven redan avslutat gymnasieutbildningen. Redan i år kommer över 500 brasilianska universitet ersätta systemet mot ett uniformt prov som administreras av en underavdelning till utbildningsministeriet. Till skillnad från tidigare prov är det nationella provet giltigt på alla universitet, i tre år.

Skolhälsovård

Hälsofrågan inom utbildning inriktas mest på grundskolan och sker i samarbete med hälsoministeriet (Ministério da Saúde). Under 2008 startades ett program som heter *”Saude na Escola”* som gagnar initialt sett 2 miljoner elever i prioriterade skolor. Programmet syftar till att kombinera utbildning med hälsa och på så sätt förebygga hälsosamma vanor bland eleverna. Det inriktar sig särskilt på de fattigaste områdena.⁴ Programmet inriktas på grundläggande hälsovård som vaccinerings, vägning och mätning och förebyggande hälsovård (vikten av att äta rätt, motion etc.). Man vill kombinera utbildningsenheter på skolorna med enheter inom grundläggande hälsovård. Meningen är att skapa ett större utbyte mellan dessa två områden

⁴ http://dtr2004.saude.gov.br/dab/programa_saude_na_escola.php

och lära av varandra. Ett särskilt informationsmaterial har tagits fram för detta syfte. Eftersom man inriktar sig mot de fattigaste och mest avlägsna områdena så har det dock ofta varit svårt att distribuera materialet.

Samarbete och utbyte mellan Sverige och Brasilien

Det finns möjligheter att utveckla samarbete mellan Brasilien och Sverige när det gäller den obligatoriska skolan såväl inom förskola och utbildning på högre nivå.. Från brasiliansk sida vill man lära mer om hur den svenska skolan arbetar för att ge alla barn grundläggande kunskaper. Liksom i Sverige är fristående skolor en självklar del av skolväsendet och ett erfarenhetsutbyte om friskolornas funktion och organisation skulle kunna ge ömsesidiga lärdomar. Från brasiliansk sida finns också ett intresse för att lära av de svenska förskoleerfarenheterna liksom av yrkesförberedande utbildningar.

Det finns ett ökande intresse för utbyte mellan universitet i Brasilien och Sverige. Ett antal svenska akademiska institutioner bedriver idag utbyte och/eller samarbete med brasilianska högskolor och universitet, både på forskar- och studentnivå.

Avslutande kommentarer

Det finns de som menar att utbildning i Brasilien idag inte alltid lönar sig: skillnaden i plånboken för den med fler skolår är inte stor i jämförelse med den som saknar utbildning. Samtidigt stämmer slutsatserna från andra utvecklingsländer om vikten av att satsa inte minst på att utbilda flickor: barn till kvinnor som kan läsa har bättre hälsa och blir inte själva analfabeter.

Utbildning är en nyckelfråga för Brasiliens framtid och inte minst för att lyfta landets stora andel fattiga ur fattigdom. Landet har under senare år gjort betydande framsteg inom utbildningsväsendet. Framför allt gäller detta grundskolan. Reformerna påbörjades till stor del under president Fernando Henrique Cardoso men har prioriterats högt även av president Lulas regering. Unesco menar att Brasilien nu är nära att nå målet med utbildning för alla men att bekymret främst är kvaliteten på utbildningen. För att komma tillrätta med kvalitetsproblemet har man infört ett nationellt utvärderingssystem inom skolsystemet som syftar till att förbättra kvaliteten.

MARKOVIC